

Предмет на стопанската история. Теории за периодизацията на стопанската история

Стопанската история се оформя като самостоятелна наука през 19в., когато се обособяват и редица други теории за общесвеното развитие. Тя се отделя като самостоятелна наука от общата икономическа теория и изследва епохите и периодите в историческото развитие на човечеството, както и в отделните части на света.

Стопанската история изследва специфичните особености в историческото развитие на стопанствата и стопанските системи. Освен във времето, развитието на световното стопанство може да се разглежда и в пространството. Историческото развитие на цивилизациите и световете-икономики установяват по-големи и/по-малки региони, в които те се развиват на Земята.

Познавайки развитието на различните стопански формации от Древността до Най-ново време могат да се проследят глобални разлики между Европейския свят и Изтока. На базата на сравнителния исторически анализ, стопанската история дава възможност да се проследят предпоставките и причините за формирането на различни типове стопански системи в Най-новото време, например тоталитарните и централизираните икономики след ПСВ, да се разберат причините за разпададането им.

Могат да се изследват различията между отделните тоталитарни и авторитарни системи и така да се разбере защо при едни преходът към свободно пазарно стопанство се осъществява по-бързо, а при други по-бавно. Сравнителния исторически анализ на стопанското развитие дава възможност да се изследва и разбере спецификата в развитието на българското национално стопанство, да се види мястото му в световното стопанство и отношения, да се разбере съвременното му състояние и да се прогнозира тенденциите и възможностите в неговото бъдещо развитие.

Стопанската история кореспондира с общата икономическа теория, като конкретизира причините на нейните закономерности за отделните епохи и отделните нейни формации в историческото им развитие. Стопанската история се обособява като самостоятелна наука в задочен спор през 19в. между икономисти-теоретици англичанинът Адам Смит и Дейвид Рикардо и германските икономисти-историци.

Английската икономическа теория защитава тезата за универсалните икономически закони, действащи във всички епохи и навсякъде, т.нар. „немска историческа школа” в икономическата наука се задълбочава в детайлни изследвания на стопанските епохи и стопанските формации. А. Смит извежда основни, универсални закони на икономическото развитие, а германските икономисти-историци Густав Шмолер, Вернер Зомбарт, Карл Бюхер, Фридрих Лист и други изследват спецификата на отделните стопанства в историята, стопанските отношения и стопанската политика в отделните периоди и държави. Те правят първия сравнителен анализ и слагат началото на периодизацията на Стопанската история.

Периодизация на Стопанската история -основни теории:

Формационни теории - развиват се главно през първата половина на 20в., когато много западноевропейски икономисти, философи и историци се опитват да определят епохите, периодите и етапите в човешкото развитие, изхождайки от историческото развитие на Европа. В съзнанието на повечето хора от старото поколение е наложена схема на човешката история, произтичаща от господстващата идейно-политическа доктрина на бившата комунистическа система – марксовата теория за обществено-икономическите формации. Това е теория, която базира анализите си на историческите процеси, протекли в Европа. Тя има претенции за общовалидност на своите заключения за целия свят. Най-продължителната епоха в развитието на стопанството би била тази на аграрното стопанство – от 5-4 хилядолетие пр.Хр. Тогава се зараждат първите човешки цивилизации, свързани с уседнало земеделие край големите реки, до 16в. сл. Хр. когато европейците осъществяват великите географски открития и превръщат морската търговия в основен източник на богатства. Така следващият период е периода на господство на търговията от 16 до края на 18век. В Европа се създава материална и финансова база на съвременното капиталистическо стопанство и предпоставките за индустриалния преврат. Учени като Уолт Ростоу говорят за определени стадии на икономически растеж, след една продължителна епоха на „традиционно стопанство”, които настъпват в различно време за отделните държави и световни икономики. Като отправна точка в периодизацията на

стопанската история могат да се вземат основните стопански отношения през хилядолетията. Тогава би се оформила най-продължителната епоха на натурално стопанство и натурални стопански отношения.

Началото на тази епоха е в първите родови и племенни общности, защото още в Древността в Месопотамия, във Финикия, в Китай, в Гръко-Римската цивилизация се развиват стоково-парични отношения, които изместват натуралните, но в други се запазват. През т.нар. Средни векове в европейските феодални владения натуралните отношения господстват, в Китай същесвуват парични отношения.

В Европа през 12-13век се оформят центрове като Флоренция, Венеция, Генуа и др. където се развива пазарно стопанство, докато в останалата част господства натуралното. В големи райони на Азия се запазват още натуралните отношения.

От началото на 17век се слага началото на единните национални стопанства, с единна парична система, единен пазар, единна стопанска политика.

Теории за цивилизациите: говорят за отделни цивилизации, съществували/съществуващи във времето и пространството. Тези цивилизации се застъпват, развиват се паралелно и влизат в сложни взаимоотношения, но имат и отличителни характеристики, които ги отличават едно от друга.

Такава теория за отделните цивилизации развива още в началото на 20век Освалд Шпенглер в „Залезът на Европа”. Според него са съществували 8 основни цивилизации: Древноегипетска, Вавилонска, Индийска, Китайска, Гръко-Римска, Арабска, Руска, Западноевропейска. Шпенглер счита, че тези цивилизации се развиват в своеобразен цикъл от 3 основни фази: предкултурна-разцвет-старееене. От тук идва и определението за цивилизационните теории като циклични.

Подобна концепция развива в 12-томното си изследване Арнълд Тойнби. В труда си „Изследване на историята”, писана между 1939-61г., той описва около 30 локални цивилизации, сред които откроява 8 висши култури. Тойнби счита, че те са оригинални, развиват се в различно време и имат неповторима специфика. Според него развитието на цивилизациите минава през цикъл на зараждане-растеж-„пречупване”-деградация.

Уолт Ростоу в „Стадии на икономическото развитие” разглежда няколко фази на развитие на човешките цивилизации: традиционно стопанство, стадий на създаване предпоставки за подем, стадий на подем, стадий на придвижване към зрелост и епоха на високо равнище на масово потребление.

В края на 20в. с разпадането на Двуполусния модел, се появяват повече теории. Теорията на Самюел Хамингтън посочва 9 големи цивилизации, които са повече или по-малко обособени световни икономики. Според него те се противопоставят на т.нар. „глобализация”, стремейки се да отстояват своята уникално да играят по-голяма роля в м/ународните икономически отношения. Подобна теза защитава и Уолт Ростоу.

В „Основни течения в съвременната икономическа мисъл” на Бен Селигмън се разглеждат основните концепции на Германската историческа школа и други теории за периодизацията на Стопанската история. В тази книга са събрани всички по-важни концепции.

У нас след Първата световна война, проф. Иван Кинкел въвежда изучаването на Стопанската история в Университета. Той пише курс по Сравнителна стопанската история на света, в която се доближава до възгледите за цивилизациите. Идеи за периодите в стопанското развитие изказва в трудовете и лекциите си по Обща икономическо история у нас и проф. Сергей Демостенов.